

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Joannis Pierii Valeriani Bellunensis Hieroglyphica, Sive De Sacris Ægyptiorum Aliarumque Gentium Literis, Commentariorum Libri LVIII

Valeriano, Pierio

[Lipsiae] ; Francofurti Ad Moenum, 1678

Sermo Primus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14259

JOAN. PIERII VALERIANI
BELLUNENSIS

ANTIQUITATUM BELLU-
NENSIIUM

SERMONES QUATUOR.

Nunc primum è Bibliotheca Lolliana in Lucem edita

SERMO PRIMUS.

Quando ita vobis videtur, viri Bellunenses, ut de Patria nostræ antiquitate disseram deque ejus conditore, & nominis causa, quæ apud veteres tradita repererim, historiam longa annorum serie intermortuam suscitem, minimè gravabor ea omnia memoria complecti, quæ hinc inde conquiritæ ad rem ipsam facere videbuntur. Quamquam id me non parum angit de origine urbis, scriptorum dubio procul omnium testimonio antiquissimæ, & à Romanis, ut palàm vobis faciam in primis ornata, quam scilicet eo ipso tempore, quo illi maximè rerum gestarum gloria florebat, vel ampliarint, vel Coloniam deduxerint, vix unum apud Latinos autores extare verbum, coactosque esse nos rerum nostrarum peritiam, atque cognitionem à Grecis mutuari. Usque adeò à circiter ducesimo post Octavianum Augustum anno exaruisse videtur scribendi vigor, immo quoddam quasi tedium literarum, aut contemptio per tot ætates Italorum mentes detinuisse. Ac ne de patria nostra solum queri videar, quot nunc in universâ Italiâ urbes summâ celebritate censentur, quarum origo penitus ignoratur? Commemorarem aliquot in nostra Venetiâ, multas in Insubris, atque Liguria, plures in Etruria & Latio, innumeras in Campania, in Apulia, in Brutiis & universa Calabria, nisi vereretur eos offendere, qui fabulis quoquo modo confictis, aliqua sibi speciosiori origine applaudendum instituere. Id enim ferè omnibus accidisse video, quod in Atheniensibus Pausanias notat ἀθηναῖοι περὶ τῆς ἀθηναίων ἑσπεμολόγησαν. Athenienses quippe in Atticâ laudandâ magnifice luxurioseque lascivisse. Quocirca nobis eo magis latandum, quod quæ de nostræ urbis, si non primâ origine, certè quodammodo renescentis celebritate dicturi sumus, non scriptorum tantum testimonio comprobantur, verum etiam antiquorum monumentorum inscriptionibus, atque operibus testatissima relinquuntur. Ut nulla mihi reliqua fiat dubitatio, quin hæc fidem faciant, quæ scriptores Græci literarum monumentis tradidere, Romani cives in marmore conscripsere, majores vestri sculptis historiis, quæ superatâ vetustatis injuriâ vestris omnium oculis obversantur, agnoscenda curavere quæ qualia & cujusmodi sint, quodque sibi velint jam cognoscite.

Illud primum omnium constare vobis crediderim, quod veterum aliquot scriptorum consensu traditum, receptissimæ fidei fundamentum jecit. Herculum Argivum illum, ut nostri prædicant, multarum Coloniarum autorem, re bene in Hispaniis gesta per feracissimam hanc Italiæ partem Civium suorum copias traduxisse; qui cum ad Mincii vada pervenisent, regione eâ omni, quæ intra Mincium & Arsiam, & maris Adriatici litus, & Alpes Rheticas, Noricasque media est, perustratâ; fluminibus tot, quæ ad magna & frequentia per oram omnem dilabuntur, inspectis: neque agri tantum fertilitate, verum etiam & tumulorum atque convallium amenitate, situ, opportunitateque comprobata

batâ planitie, quæ inter montes, & mare late porrecta interjacet decursa, dixisse eos. Naturam locum alicubi quempiam uni oppido commodum exhibuisse, nusquam regionem unam multis, & magnis urbibus ædificandis ita idoneam, uti, quam tunc admirabantur, comparasse. Orare itaq; omnes ducem suum; ut, quoniam fatis jam terrarum peragrasset, longisq; & laboriosis itineribus debilitatus, miserima quæq; pertulissent, rebus tot gloriosissime gestis, daretur tandè aliqua fessis quies, liceretq; illis in tanta locorum opportunitate confidere, condere oppida, metiri agros, & novum hoc regnum magnis Græcorum adoreis applicare. Nulla jam superesse pericula, quæ se Herculi rectâ in patriam conferre volenti objicerent, pacatam esse Liburniam, Illyricum & Epirum omnem ad Jonium ad Ægeum, & Pontum eorum esse Colonias, aut parere Græcis: confectum denique esse quicquid armis effici posset, reliquum unum esse, ut hoc laborum suorum & fidei præmium assequerentur. Ad hæc Hercules, qui videret nobilitatem suorum omnem id precibus deposcere, nihil gravatus, in arbitrio omnium esse respondit, mallent ne ibi confidere, an secum in patriam triumphum agere, utrum præoptarent, gratum sibi æquè futurum. Confidere igitur quotquot in exercitu nobilitate præstabant, & quoniam Græcis generositas natalium, *ἐὐγένεια* dicitur quo nobilitati honos habetur, regionem Euganeam appellari placuit. Partiti mox inter se loca, montes, flumina, Mantuam aliâ in stagnis Mincii, ubi spaciosi lacus instar dilatatur, aliâ Veronam inter Athesin & collem proximum. Alii Vicentiam ad Erethenum, Bassanum ad Medoacum aliâ condidere. Nonnulli Taurisum, Feltriam aliâ, aliâ Bellunensem agrum multis oppidis munivère. Quamquam hæc non tunc nomina erant, neque ea oppidorum facies, quæ nunc conspicitur, verum ab aliis atq; aliis ampliata deinceps cum formâ nomina etiam commutarunt, aucta à Mantho Etrusca vate Mantua nomen ab ea mutata sempiternum, Producta trans Athesin à Breno Gallorum rege Verona, Brenona tunc, ut nonnulli produnt nomine, mox Verona dicta, quam aliâ Catone de originibus citato, Veronam à Vera familia Tuscorum nuncupatam volunt: sic aliâ quoq; pro temporum vicissitudine statum & ipsa suum experta. Sed enim quæ aliarum urbium origo incrementum aut vicissitudo fuerit, iis ego quærendi negotium relinquam, quorum magis interest; nostræ Civitatis quod quarimur nomen unde venerit, mihi cura fuerit investigare, curq; Anaxus fluvius ea de causa ita olim appellatus, quod retrò navigari non pateretur (id enim significatû Græco inest vocabulo) in aliud nomen transierit, aperire. Ita fiet, ut quæ inter eruditos controversiæ temporibus his oborta sunt, rei veritate cognita, sopiantur, & conditoris nostri sive restitutoris potius nomen ad hæc usq; tempora diu sepultum non sine vestra omnium commendatione, si meritos illi honores decreveritis, ætate vestra reviviscere videatur. Sed antequam ad Romana tempora deveniam, quæ fuerit potius Euganeorum conditio breviter repetendum. Nam illi cum otiosè fatis res suas composuisse arbitrarentur, perq; summam tranquillitatem vitam agerent, forte accidit ut Antenor Trojâ captâ extorris factus cum magno Paphlagonum Venetorum exercitu, qui amisso Pilamene Duce huic adhæserant, magna etiam Trojanorum vi auctus classem ad oram hanc appulerit, egressusq; cum armis, Græcos hic habitare præmonitus omnes incursum subito ex oppidis quæ per universam planiciem ab Adriatici ora ad Padi usque fontem Vesulicq; juga, & alpes cæteras constructa erant imparatos, & securâ nimium pace demollitos eiecerit, sibiq; regnum id asseruerit, & regioni omni Venetiæ nomen dedit. Profugi Euganei, nam hos nunc tantum attingemus, in montes proximos confugère, & eorum multi valles, quæ supra Vicentiam æmœnissimæ sunt, occuparunt. Alii per Medoaci ripas evadentes Bassani recessus elegère. Bona pars Anaxis faucibus superatis, in æmœnissimâ valle, ubi nunc Feltria, Bellunumq; urbes habentur, delituere, neque his contenti locis, interiora etiam alpium penetravère, secutiq; Anaxi ripas, per juga Norica, & Carnica tumulos plerosq; castellis communivère. Inter quæ id præcipuum fuisse olim dicitur, quod ad Anaxi principia licet deletum, Euganeæ tamen nomen adhuc retinet, nisi vocabulum barbara incolarum vitiet enunciatio, dum Agoniam vocat. Frequentia hæc loca incolis & vallibus montibusq; quoquo versum admodum populosis. Eorum autem qui propinquiore sunt nobis originem esse Græcâ, etiam si non faceret historia fidem sermo indigena comprobaret. Est enim in bonâ sua parte Græcus, magisq; in fœminis quam in viris deprehenditur. Viri siquidem finitimorum commercii partim à Teutonicis, partim à nostris aliena vocabula mutantur, fœminæ, utpote quæ vel

raro vel nunquam peregrinantur, linguæ patriæ incolumitatem diutius ſervavere. Commemorabat mihi Urbanus patruus civis veſter, qui Alpes has omnes animi gratia perluſtraſſet, Homerica ſe vocabula in montanæ hujus regionis aniculis frequentiffima reperiffle, quæ nobis interim dum ejus linguæ Poëtæ interpretaretur, non ſine conſervatæ apud nos vetuſtatis admiratione designabat. Nam *πρόσαλον* pro extante clavo in parietem, columnave, cui veſtis vel quid aliud appenditur, *ἔνα* pro viribus, Homerica locutio. *μάχου* pro percutio: *χραῦ* pro Avia, & alia plurima, tum herbarum nomina Græcis plurimum nominibus hic vulgo ſemellis agnita, & hujusmodi pleraq; eodem apud eos ſignificatu, iſdem vocibus, quibus apud Græcos uſi ſunt, enunciatur, quæ vobis à me ideo memorantur, ut Euganeos apud nos præcipuè conſediſſe, non levi comprobem argumento. Quo vero pacto Euganei Trajanos, qui ſe jam Venetos appellaverant; ſæpius inveſtarint, quotiens facta è vallis eruptione oram omnem devaſtarint, prædabundique in tuta ſe receperint, puta ſæpius recitari vobis ex antiquis hiſtoriis audiviſtis: Antenoremq; annis jam gravem, ne ſuorum tranquillitas totiens interturbaretur, coactum eos in ſocietatem partemq; regni adſciſcere, atq; ita populus unus, una eademq; regio ex Euganeis, Trojanis, & Venetis, qui Paphlagonες erant, auſpicatiſſimo nomine Venetia nuncupata, nos omnes Veneti. Ante Herculem vero Phaetonem huc Colonias deduxiſſe, tam Poëtarum figmentis aliquot, quam Hiſtoricorum veterum teſtimoniis apparet; nam & ſaxa id indicant, quæ Taurinenſi regione juxta Padis ripas Phaëtonis aureæ ſigno ſculpta magno numero reperiuntur. Quod vero omnis ea planicies, quæ inter Appenninum Liguttiicum & Albas Grajas, Penina jugæ, & Vindelicos, Rheticos, Noricosq; montes multis fluminibus alluitur & à Pado diſſecatur, Venetia fuerit manifeſtum eſt, quod Eridanum Poëta Venetum vocant. Meminiſtis Propertianum illud,

Quantum Hispania Veneto diſſidat Eridano.

Quod verò ad negotium hoc pertinet, Venetos illos antiquiores per noſtræ hujus regionis tractus habitare & ſuperatis Alpium verticibus, in Pannonia uſq; fines proceſſiſſe, ſi quis antiquæ nolit hiſtoriæ fidem adhibere; teſtimonio eſt antiquiſſimus terminus litteris Græcis inciſus, qui ſe noſtro itinere, ubi Juliam Albam verſus, Alpes tranſcenderis, oſtentat. Quatuor is eſt lateribus inſignis, quorum in primo, litteræ hujusmodi leguntur.

Quod ſi vobis latinis verbis inſcriptione explicari queritis ea eſt homini. Troja capta terminus Veneti progreſſi. Eæ verò *δ'αυέντς* per diphthongū primâ ſyllabâ notatum, aut ejus temporis uſu, aut imperiti caſtrenſis ſcriptoris indiligentia, cujuſmodi pleraq; paſſim in urbe & Româ conſpiciuntur. Vel *δ'αυέντς* factū à Scythicâ forſan, atq; adeò Ponticâ & barbarâ pronuntiatione; ut medio inter Auguſtū & nos tempore ſcriptū *δαλης δαλέν πινιας, δαλέρω* & ſimilia plerisq; publicis in monumentis aſpicimus. Illa politiores mox ad eruditum temporis uſum reducentes correxere, & quidam noſtrum hoc nomen pertinet, & diphth. u. digammon eſſe voluere altera diphthongo. *αι* ſcilicet exploſa ejusq; loco *ε*. ſubſtituto, Venetus, quid in uſu permanet fecerunt. Quam latè igitur exſpatiatum ſit Venetū nomen, quosq; ſibi fines aſſeruerit ex paucis iis, quæ retuliſimus ſatis manifeſtū eſſe

arbitror. Succedere inde Romana tempora, quæ per mille ferme annos omnem rerū in Italia geſtarū celebratè ad ſe contraxere, ſive illi focis & fœdere conjunctis auxilio eſſent, ſen bella ipſi moverent, & fines ſuos aſſiduè proferrent, totiuſq; Italia juſ ſibi deniq; vendicarent, cujuſ demū univerſæ imperio potiū, nihil impendi magis curaverunt, quàm Barbarorum eruptiones, poſitis ad fauces omnes cuſtodiis prohibere. Eò legiones ſuas delegabant, provinciamq; iis, quibus maximè fiderent comendare ſoliti erant, legebantur verò potiſſimū ex Romano populo legiones, neq; non univerſa

Hu 3

Italia

Italia, præcipuè autem ex oppidis sociorum, qui pari cum Romanis jure Latii donati essent. Ita quæ ad Tridendas, Feltrianas, & Bellunenſes fauces observandas legiones adpositæ sunt partim Romæ ipsius indigenæ Cives, partim Volſorum manus fuere, ex proximis quippe Romæ locis Priverno antiqua, Seria, Prineſte, Tybere, & oppidis Latini nominis plerisque præiis; cujus locum Catonem appellat Plinius. Antea verò quam fauces hujusmodi Romanorum præſidiis occultarentur exposita erat omnis Italia libidine Barbarorum, licebat illis quocunque tempore in agrum nostrum incursions bona depredari, recta quæcunque essent incendere, pecora, instrumentum hominesque captivos agere, ac omni feritatis genere in Italos deservire. Tutatus est Julius Cæsar partem eam per Carnos, quæ ab Lipientiæ hostio ad Timavum usque porrigitur, quæque in Carnos & in Noricos primis montium jugis sese incipit attollere, & ab eo Julii foro nomen nullà jam posteritate abolendum indidère. Celebratur adhuc in Carnis via in saxei montis latus incisa, uti latinis literis inscriptum C. JULIUS CÆSAR VIAM INVIAM SOLEOT. S. ET IMPENDIO ROTAB. REDD. Vicentinos Salsus Cassili, Proculi, Barbii, Veturii, Artii, Fannii, Aurelii, Marcellini, & alii ex totius Italiæ nobilitate defendebant, quorum adhuc monumenta pleraque toto agro superant. Veronenſes valles Macri, Valerii, Secundi, Horralli, familiarumque aliarum suarum claritate celebres infedere, nostras fauces inter Julium Carnicum, Ballari-nensemque agrum positas Sertoriani milites defendendas eodem pene tempore susceperunt. Hinc Sertoriani, Flavii, Hostilii, Sertoriani, Turrani, Ulpidii, Anisii, Proculi, Poetici, Durenii, Cussonii, Secundi, Præcellii, & ut meos quoque attingam Valeriani, quos nunc vos Bolzanos ab agri cognomine, qui sub Medontis, Castellii olim nostri ditione ad lapidem hinc tertium fuit, appellatis. Atque ita pleræque aliarum Romanorum familiarum speciosa tot, quorum vestigia passim in agro vestra cernitis monumenta reliquere. Romani itaque fuerunt, qui urbem hanc vestram ex oppidulo, quod prius in Arcti fluminis Clivo Euganeo olim, ut omnino confitendum est, muniverant, in eam quam conspicitis speciem, anserunt. Romani Anaxi fluvii nomen qui nunc Plavis dicitur in Plavium, de quo suo loco dicetur, commutarunt. Romani Civiles leges municipio vestro proprias, consularesque titulos Quiritium more sanxerunt. Romani libertatem tam longam annorum serie tanto studio custoditam vobis reparata vestrae urbis initio commendarunt. Ab his aut urbi nomen, quo pacto inditum sit, potius est ut dicere jam incipiamus. Apud auctores Græcos, quorum præcipuus unus, qui rei, quam dicturi sumus historiam perſtrinxit, Svidas in omnium horum manibus, legere est Romanos milites, qui per vallem hanc omnem castellis communitis habitabant, constituisse unum ex oppidulis homini in ampliora spatia dilatare. Cumque situm alii alium, atque alium proposuissent, placuisse demum locum hunc, ubi nunc cernitur posita est, quod ab occasu superioris Tropici ad Septentriones exposita staret planities, & si non ad usque adeo ampla, quod in humo pingui, mollique ulgine prædita erat, segetibus oppido apta videretur.

A Septentrione Arctus re, & nomine fluvius profundà admodum valle altissimoque clivo montis per supremum ejus marginem ducta naturæ beneficio communiret. Ad brumalem ortum frons urbis angustior fieret, uti Aectus Anaxo longè maximo fluvio commiscetur, & eodem Clivo ad altissimam rapidissimoque amnis ejus ripam descenderetur. Ad meridiem denique Clivus idem circumductus in novoſi fluminis ambitu defenderetur, satisque esse unà à campo fossa muroque ducto partem eam urbis diligentius præmunire, reliquas facies, utpote, quas situs ipse tutaretur, haud ita multo opere indigere. Accedebat huc fontanæ undæ commoditas afflantissima, quæ circiter quarto ab urbe studio, magno adeo fonte pollulabat, ut in urbem ducta, non modo locis publicis, plateisque omnibus usui futura esset, verum etiam privatis ædibus abunde sufficeret. Fonti ipsi Euganei, ut verisimile est, Græco vocabulo rem significante, Physteris, quia *πυσθηρις* pullulare est, nomen quod adhuc permanet, indidèrant. Ad hæc videbant Anaxum ipsum etiam rapidissimum esse, multaque abundaret aqua, altissimoque alveo glaream infidam secum assidue traheret; ponte tamen, si non lapideo, saltem subleico, ante ipsam urbem amnis faciem jungi posse; Neque eos fallebant commoditates, quæ inde futurae essent in comitatibus, ab utraque fluminis parte comportandis, ipsam denique fluvium à Noricis, Carnicisque Alpibus sed ut uno verbo dicam, à Tauriscis, multis hinc inde collectis per singulas valles amnis. Satis obſtam materiam ligni facti atque infecti plurimam, plumbi, stanni, æris, ferri, calybis, auri etiam magnamque argenti, præsertim vivi copiam ex frequentibus toto eo Alpium tractu metallo fodinis magno

numero provehendam ſuſcepere, quæ omnia ratibus commodiſſime conveſtarentur, quæque aſportanda eſſent eodem inveſta fluvio in Tauriſanum, Forojulienſemque agrum ſex plurimum horarum ſpatio (ea eſt impetuofii fluminis velocitas) exponi poſſe, pedeſtre verò iter facientes primis caſtris in forum Julii procedere, primis in Tauriſanum agrum ingredi, ſecundis in Germaniam inferri, ſecundis adeſſe Vicetinae, Patavioque ita ſive ſuis opem allaturi eſſent, ſive incurſanti hoſti obviam ituri, locum ad hæc omnia commodiſſimum intuebantur. Quibus omnibus perſuaſi ex ritualibus Etruſcorum libris, JOVI OPTIMO MAXIMO ſacra primùm faciunt, Martis, Vulcanique & Veſte more ſuo numinibus invocatis arcam complanant, mox tauro & vacca junctis aratrum circumducunt, & urtis auſpicata faciem fulco primigenio designant, loco ducendis aquis, tam publicis quam privatis fontibus, non ignaviter excavato. Jamque templa, fora, Prætorium, publica, privataque ædificia deſcribuntur, omniaque opera utilia, & commoda incolis futura locantur ædificanda. Senatulus mox ex antiquioribus & approbatis viris cooptatur. Quadrumviralis dignitas ſub conſulari nomine inſtituitur. Aediles creantur, Tribuni ſunt, Prætores, iudicesque adleguntur. Neque ſacerdotum Poparumque & Saliorum ordines poſthabentur. Non fabricorum, non Centonariorum, neque Dendrophorum, non armorum, & aliarum denique artium collegia negliguntur. Orta interim eſt de nomine controverſia quod id honoris clari admodum plerique viri ſibi adſcribere conabantur. Sed ne ſeditio hinc oboriretur ad auſpicia, uti gentis ejus mos erat, concurſum eſt. Reſponſum ab aruſpicibus. CASUM URBI NOMEN DATURUM. Pax itaque rebus eſſet, continuareturque amoeniſſimæ habitationis ædificatio. Cum ecce tibi monſtroſæ magnitudinis aper ex vicu Fortunii faucibus in Poliam Poetici primùm, id enim antiquum adhuc loco nomen, mox in Sergianum campum, & Montis ſervæ radices eruperat, Scalano, Saphortiano, Cuſigio, Cavartiano, Nogarenſique agris prædiſque devaſtatis, Arctianam inde valliculam tranſgreſſus flaviorum planitiem, quæ parti, quæ tergo urbis eſt, adjacet, furibundus invehitur, quæquæ rueret clamorem excitari. Accurrere hinc inde Romanos milites, non Tribunos, non Præfectos, non Imperatorem ipſum Sertorium otioſos eſſe circumvenire aprum, undique hunc è corona modo hac, modo illac, fulminis inſtar elabi, vulnerare multos, plures ambagibus fallere, impetuofio curſu omnes denique deſaſſare. Præerat arcæ, cui urbs amplianda adjungebatur C. Flavius Hoſtilius ſertorianus, excitatus & ipſe Calidonia hac venatione, ita eam Suidas vocat, forti arrepto veru caſtello egreditur, atque aper, qui urbis novæ foſſas atque vallum ingreſſus erat illico ſit obviam, hunc itaque convicio ſtatim appellat, & Romano more ad congreſſum invitat. Dirigit in eum dentes aper, ille imperterritus hoſtem aggreditur, fixoque intra collum atque armos venabulo immaniſſimam ſeram primo icu exceptam humi proſternit, trajectaque in ima viſcera teli cuſpide tam diu terræ affixam continet, donec poſt horribiles fremitus ac iteratas vaſti corporis volutationes expiraret, quem mox in humeros ſublatus ipſe ſolus aliquando per caſtra geſtavit. Concurrere omnes admirabundi fortiffimi juvenis virtutem in cœlum efferentes. Suſtulluntque mox ipſi aprum & in rete conjeſtum tranſmiſſis hinc inde contis commilitonum cervicibus impoſitum in triumphi ſpeciem quoquo verſunt, per urbis deſignata moenia circumferunt, quo figeret omnibus conſpicuus. Hoſtilius inter in equo eo ipſo quo publico merebat inveſtus & ipſe ſubſequitur.

Excitantur hinc inde plauſus, acclamationesque inter quas una omnium iterata ſæpius exaudiebatur, vir unus, vir unus, vir unus, quod id incredibile admirationi eſſet, tam immanem belluam unius tantum hominis virtute concediſſe. Excepta ea vox in cauſa fuit, ut quoniam ab aruſpice reſponſum acceperant Caſum urbi nomen daturum, urbs ipſa Virunum appellaretur. Scribunt enim Græci dum nominis hujus cauſam perſerutantur, vocem hujusmodi apud Romanos id eſſe, qui apud eos εἰς ἀνῆρ, atque aprum hunc in modum urbi noſtræ nomen & auſpicia dediſſe. Quod ſi quæ apud Sudam ſcribuntur vobis recitari cupitis, ita illic habet. Βηρεβιον ὄνομα πόλεως νοερικαῖ καὶ εἰς θεοῦ ἐνθαλὸς χεῖμα θεοπέμπτου τῶν χόρων ἐλιμαίνετο καὶ ἀντὶ πάντων ἡπερῶντι ἔδει ἵνα οὐ μὲν ἕτις ἀνὴρ τὴν αὐτὴν περιεπιφασὶ ὅτι εἰς ὅμους ἀνέθετο διότι καὶ ἀφικαλιδὸνος μὲν ἐπὶ ὄνένορ καὶ ἐπέδοσαν εἰς ἀνῆρ τῆς δία φωνῆς τῆς ἐπὶ εἰς ἀνῆρ ὅτι ἡ πόλις βηρεβιον ἐκλήθη. Aſt hæc video, Latina depoſitis geram vobis morem. Berunium urbis nomen, Norica vero gen, ubi ſuis portentum à Deo miſſum regionem omnem devaſtabat, contra quem cū omnes

omnes progressi essent, nihil, quicum profecere, donec vir quidam Apro factus obvium, eum & confecit & in humeros sustulit, cujusmodi illud est, quod sine super calydonia fabulantur; Norici vero admirari juvenis robur acclamaverunt voce patria vir unus, vir: unus, quod Græcè sonat *εἰς ἀνὴρ* unde urbs Virunum appellata est. Sed ne forte quis me fabulari fabulas arbitraretur, mihi que eò succentat, quo inno aliorum fabulas & commentitias historias carpere visus fuerim, non dissimilia tamen ego pro veris venditare aggrediar, hæc urbe de nostrâ dici ab antiquis monumentum indicat, paucis admodum ab hæc annis, dum Stephanian Basilica reficeretur, terra erutum, in quo scilicet historia hæc de Apro ab uno tantum viro confecto, deque eo in triumphi speciem circumvecto pulcherrimo opere circumscripta est. Et quoniam hæc de sermones facientes peropportune juxta fontem Stephanianum confectus. Aspicite obsecro monumentum ipsum è proximo, atque hinc Flavium Hostilium Sertorianum, Romanum equitem, multis & magnis honoribus insignitum, ejus gloria vetustatis edacitatem in hæc usque tempora superavit, agnoscite. Animadvertite quid ab hoc primum latere sit insculptum, Nonne præstantis formæ juvenis, qui solus aprum immanem venabulo trajicit. Hæc vero altera facies quam describit Historiam? Aspicite primum omnium vastum id corpus aprum coniectum in rete, considerate, quem præ se ferunt laborem viri valentes illi, qui plagarum contis in collum coniectis obvolutum aprum sustulere. Videte Hostilium eundem in equo insidentem, ut lato atque hilari fronte subsequitur. Observate turbæ concursum, manusque ipsas ad cælum surrectas, nonne inde insignis illius victoriæ admirationem, plausum, & acclamationem, & vocem etiam eandem ipsam, quæ apud Sudam, Virunus, sonare, referri que subintelligitis? Nimirum historia hæc eadem est, quam ab auctoribus Græcis traditam dicebamus. Quod quis venationem in medio positam esse dixerit, unumquemque studium ejus profiteri potuisse, non negabunt tamen, quicumque rem ita sculptam inspexerint, eam ad historia Græciæ argumentum plurimum convenire, neque absonum dixerit quisquam aprum in causa fuisse ut urbi nomen imponeretur. Cum aper Ephesiorum urbi condenda locum ostenderit, suis Aeneæ, Cadmo vitula, Ilo bos, & passim apud auctores his similia, & nostris longè etiam leviora conscripta sint. Sed age nihil contemur etiam quoque conditorii faciem contemplari. Est hic, ut videtis, juvenis ejusdem effigies quæ cervum comprehendit, gestus verò hominis ejusmodi est, ut cornu alterum, quippe levum, decutere conatur, puto ut aliorum id avertat, alterum in sua statione contineat. Hæc est, Viri Bellunensès, vestra urbis facies, quam ut facile conjectari possumus Hostilius ipse descriperit. Nam facta est hæc urbs ad Cervini capitis similitudinem, quæ & Brundisium, unde illi nomen, quod ut Seleucus secundo linguarum ait *Ἐγύτιον* Messapiorum lingua, significat, Cervinum caput. Et si parva componere cum magnis, habet & quandam magni Byzantii formam. Illa enim in procurrenti promontorio posita pro fronte quæ orientem solem atque meridiem spectat, alluitur propontide, à Septentrione angusto mari à continente dispescitur, ab occasu muro per planiciem ducto clauditur. Vestra verò urbs in promontorii similitudinem ab occasu ætivo Capricorni ortum versus exportigitur, & à lato Cervini capitis instar in Augustum procurrit. Ab ortu hyemali neque non meridie altissimo clivo, quem Anaxus ambitu flexuoso lambit, cingitur, à Septentrione Arcto angustiori fluente ad imum clivum qui ejusdem est, altitudinis, alluitur; donec in ipsius urbis conspectu in Anaxum ipsum influat, ab occasu tropici superioris fossa lata, muroque præalto munitur, pro urbis latere hoc area est, quæ ante portam primariam instar Theatri circumdicitur ædificiis, atque hæc ipsius Cervi frons videtur, aures ut in Cervo amplæ, ita ab area duæ longè patentiores plateæ porriguntur, publicis ambæ fontibus & privatis ædibus instructæ, quarum una occidentem versus, inter urbis fossas, & longum admodum suburbium dicta Hippodromi usum præbuit. Altera in Aquilonem versa thermis vel Basilicæ, vel utriusque rei commoda olim fuit. Nam puer cum essem, & Stephanian Basilicæ fundamenta ultima jacerentur, multa memini me magnorum ædificiorum vestigia videre. Quotidiè vero ex antiquis operibus lapidei alvei inde passim eruebantur qui mox in cives distributi privatis fontibus lacuum usum exhibuerunt, ex eorumque numero esse celeberrimum hoc Flavii conditorium modo dicebamus. Sed ut his omisissis ad rem nostram redeamus, Cornua, quæ insculpto Cervo cernuntur suburbanas hinc inde vias damorum frequentius constipatas, & in plures Angiportuum ramos deflexas indicant, quarum quæ Occidentem versus

Tendit in plano eſt, quæ ad ſeptentrionem declivis & ad ſtadium Arctum dejecta, idque fortæſſe ſibi vult cornu illud, quod levâ manu deprimitur. Pro cervi verò oculis binæ in urbe veſtra arces fuere, in duobus quippe murorum angulis, in his autem cuſtodias eſſe mos eſt, & oculus cuſtodie ſignum quamvis quæ olim à levo cornu erat, diruta nunc ſit, & ſola oſtentet fundamenta, quorū e. iam bona pars foroniorum civium veſtrorum aditus occupatur. Optat cervus aquarum fluentia, optare videtur urbs veſtra, ut exporreſto ad Anaxium rictu ſe inde proluat, ideoq; linguam extra dentium clauſtra exierit. Hoc dubio procul eſt ſuburbanum illud tot ædibus frequens à porta Ruderum toto cli-vo poſito ad marginem uſque ſtadium, quod in ulteriorem ripam uſque protenditur. Sed hæc fortè nimis poetica videantur; quare ea potius conſeſtemur, quæ ad Flavii noſtri celebritatem pertinent, quique is fuerit ex ipſa Conditorii memoria perſpiciamus; quæ quidem ut videtis, ita habet.

STILIUS PAP. SERTORIANUS. Quod puto vos non ignorare verbis his explicandū eſſe. Cajus Flavius Hoſtilius Papinius Sertorianus. Subſequentur inde monosyllaba duo iisdē penè repetita literis LAUR. LAV. Quod fortium militum & eorum maxime, quorum opera, & labore victoria triumphalis comparata eſſet præmium erat. Sacris enim laurentalibus quæ prius in Acia Laurentia, quæ Romulum & Remum educaverat, honorem inſtituta milites ii, quorum virtus in bello maxime enituiſſet, nominatim celebrabantur, accedabatq; viroꝝ fortium titulis ſempiternis, ut Laurentalibus laudati dice- rentur. Iſtius modi inſcriptionis forma aliquot litteris locupletior habetur eo monumento, quod Feltria victura vetuſtatis memoria conſpici- tur in hunc modum.

C. FL. HOSTILIUS
PAP. SERTORIANUS
LAUR. LAV. P. E. Q. R. M.
SIBI ET DOMITIÆ
T. FILIÆ SEVERÆ
CONJUGI INCOMPABILL
V. F.
ΓΡΙΠΟΠΙ ΧΑΙΡΕ
ΟΠΕΛΙ ΑΕΙ
ΜΝΗΜΩΝ

Hic eſt igitur veſter Flavius Hoſtilis Romanus Eques multis & magnis honoribus inſignitus, quem urbis noſtræ conditorem arbitramur, in cuius gratiam Anaxum amnem Flavium appellatum, mox corrupta voce in Flavium abiſſe maxime veriſimile conjectura dicebamus, quam & Flaviola planicies, quæ urbi contigua eſt, videtur ab eo nomen accepiſſe, cum hoc præſertim in eâ, uti vidimus, conditorium repertum ſit, quo ſuper ambigere poſſe neminem exiſtimamus; nobis ſig- gatur maxime lætandum, quod Flavii noſtri memoria vetuſtatis edacitatem in hæc uſq; tempora ſuperavit. Sed age, quoniam ita vos cupere animadverto, inſcriptionem ipſam, quibusdam literarum notis, quæ punctis ſingula diſtinguuntur, obſcuram luci dare, & quicquid in ea eſt ambiguitatis explicare aggrediamur, mox utrum Bellunum & Virunum idem eſſe poſſint, & quo modo nominis mutatio facta fuerit, ſi per otium licebit, examinabimus. Inſcriptio eſt C. FL. HO-

C. FIRMIOC. F.

MEMEN. RUFIN. EQ. PUB.
LAUREN. LAV. DEC. FLAMIN.
PATRONO COLLEGIORUM
FAB. CENT.
DENDR. FELTRIAE
ITEMQUE BERUENS.
COLLEG. FABR. ALLI
NATIUM PATRONO.

In inſcriptione hac pro LAURENTALIBUS LAUREN. una plus ſyllaba quam in noſtra ſit notatu videtis. Sed enim ſingula illæ litteræ P. E. Q. R. M. magnam omnibus faciunt ambiguita-

X x

te

tem. Quod ita consentientibus hujusmodi anti-
quitatum peritis interpretatur. Publico equo
Romano meritis, frequentissimum id in titulis
E. Q. PUB. hoc est equo publico absq; alia verbi
merentis, aut militantis adjectione, quod non-
nulli equiti publico ineptè legunt. Nam equo pu-
blico nulla dempta littera habetur in pleriq; ve-
terum epigrammatibus, ut in quodam Foro juli-
ensi, quon heri Ambrosius Regiensis juventutis
vestra moderator optimus à se descriptum of-
fendebat. Ejus copiam mihi fieri jussi, quæ qui-
dem iis literis inscripta est.

Sunt etiam Brixia: inscriptiones duæ in quibus
EQUO PUBLICO integrè notatum est, eas age-
jam accipite, ut locuples testimonium eorum
quæ supra diximus.

SERVILIO POLIAM
EQUO PUBLICO
DECURIONI
SERVILIUS VERUS
PATER
UT FIERET PETIT
L.D.D.D.

T. VETIDIUS
T.F. SCAPT.
VALENS
III. VIR. JVR. DIC.
QUINQ. PONTI
SIBI ET
T. VETIDIO
POTENTI FIL.
EQUO PUBLICO
ANNOR. XX. M. III. D. V.
T. F. I.

C. PRÆSIO
P.F. FAB.
ÆMILIANO
SENIORI
EQUO PUBLICO
OMNIBVS
HONORIBVS
MUNICIPALIBVS
PERFUNCTO.

Est & alia Neapolì sic inscripta.

M. VECTIO
M.F. PAPIO
EQUO PUBLICO
PRÆFECTO COH.
VI. THRACUM.

Ita declaratum est Ciceronianum illud in An-
tonium, ibi altera statua equo publico. Sed an-
tea quàm ex equo hoc descendamus, non dubita-
bo vobis dicere, in aliquot monumentis dici solitum,
Exornatus equo publico, ut Beneventi anti-
qua admodum inscriptione legitur. Q. PLOTI-
US. Q. F. QUIR. ROMANUS EXOR-
NATUS EQUO PUB. & quæ sequuntur
Alibi legas habenti Equum publicum, ut Roma
ad portam Appiam in jugo C. CORNELIO
PRICI F. HABENTI EQUUM PU-
BLICUM. alibi equo publico donato ut apud
Cordubam in Hispania SENECE TARG-
ÆD. Q. II. VIR. EQUO PUBLICO DO-
NATO. Sciendum verò Equites apud Romanos
ut Cicero ad Atticum indicat ordini Senatorio
fuisse dignitate proximos.

Sed

Sed ut nihil relinquamus intactum, in inſcriptione Vettidiorum, tria illa elementa ſubſcripta. T. F. I. nil aliud ſibi volunt quam *teſtamento fieri juſſe*. In Hoſtiliano locutiones quinque Græcis ſcriptæ litteris ΓΡΗΦΟΙ ΧΑΙΡΕ ΟΡΕΕΙ ΑΕΙΜΝΗΜΩΝ. Salutationis iſ modus eſt à rebus quarum ſtudio ſalutatus afficitur. Vigila, delectare montibus ſemper memor. Sed enim ipſa naturæ ratio non ſatis literata eſt cum in locutione *επιγραφαι* litera ea deſideratur, quæ EL diphthongum facit; Sed minime mirum hoc, quia milites arma magis quam litteras norunt. Et una quæq; ætate paſſim multa; ita deluxata, curta, inverſaq; obſervet, quod plerumq; vocis, quæ in uſu eſſet, ſonum potius, quam ſcribendi rationem ſequerentur. Sed quoniam Epigramma illud, quod allatum Feltria vobis legendum tradidimus multas ut video inter vos ambiguitates excitavit; operæ pretium fuerit eas explicare: vicinitas n. id juris habet, ut quæ honeſtè poſcat, meritò debeat impetrare, quibus quidem declaratis ad apertiorem nobis fiet via ad ea probanda, quæ de Belluni nomine vobis indicanda ſulcepi. Sed illud ne in tam aperta re multum immoremur, manifeſtum, quod C. FIRMIO C. F. MENEN, RUFIN. tantumdem eſt ac ſi ſcriptum eſſet; CAJO FIRMIO CAI FILIO MENENIO RUFINO, idque potius quod ſubſequitur interpretabimur. E. Q. PUB. LAUREN. LAU. DEC. FLAMIN. PATRONO, idem eſte ac ſi ſcriptum eſſet, EQUO PUBLICO LAURENTALIB. LAUDATO DECURIAE FLAMINUM, vel FLAMINIAE PATRONO. Sequuntur inde verba pleraq; detruncata COLLEGIORUM FABR. CENT. DENDR. FELTRIAE ITEMQ. BERUENS. id eſt: COLLEGIORUM FABRORUM, CENTONARIORUM DENDROPHORUM FELTRIAE ITEMQ. BERUENSIUM. Additum mox COLLEGII FABR. ALTINATIUM PATRONO, quippe COLLEGII FABRORUM ALTINATIUM PATRONO, ita ut Collegia fabricorum, Centonariorum, & Dendrophorum pariter & Feltria & Beruæ fuiſſe, Altini fabricum tantum intelligatis, quorum firmius iſ patronus eſſet. Beruam autem ætatis noſtræ peritiores Polzanium eſſe volunt, Plinianum ſecuti ordinem Feltrini, Tridentini, Beruenſes. Quod verò FABR. & FABR. pro FABRUM poſſeſſivo caſu numero multitudinis poſitum ſit, nemini dubium eſſe crediderim, quoniam id inſcriptionis paſſim habetur. Unde verò CENT. pro CENTONARIORUM & DENDR. pro DENDROPHORORUM commentari didicerim aperiendum. Multæ ſunt veterum inſcriptiones, quæ huiusmodi locutiones litteris omnibus explicant, ſed ut interim Romanos, quæ plurimæ ſunt, præteream, quam Brixia antiquo monumento à ſe olim lectam, & cum fide deſcriptam ad nos attulit Jurisconſult. civiſque veſter Theodorus Paganus, afferam. Ita enim eſt.

COLL. FABR. ET CENT.
SEX. SEXTIO ONESIGENI
ORNAMENTIS
DECURIONALIBUS
BRIXIÆ. VI. VIR. AUGUSTAL.
PATRONO COLLEGIORUM
FABR. ET CENTONARIOR.
ET DENDROPHORORUM.

PRÆT. LEG. XX. VALEN.
 VICTR. PRIMOP. LEG.
 X. GEM. PIÆ. FIDEL.
 CENT. LEGION. III.
 SCYTHICÆ. XI. CLAUD. XIII. GEM.
 VII. GEM.
 PATR. COL. JUL. AUG. PARM.
 PATR. MUNICIPIORUM FORODRUENT. ET FORO
 CENT. ET
 NOVANTR. PATR. COLLEGIOR. FABR. ET
 DENDROPHOR. PARMENS. COL. CENT.
 MERENTL.

Satis igitur vobis, liquet Centonariorum & Dendrophorum apud majores nostros collegia fuisse, esseque nunc præcipuè. Erant verò Centonarii, qui centonibus vestibus militaribus contextendis operam dabant. Nam hujusmodi vestes veçigalis nomine publicè militibus impendebantur, & in hanc usque diem Feltrini hujusmodi crassioribus pannis contextendis plurimam impendunt operam. Dendrophoci verò, ut Græci planè vocabuli significatum ostendit, ii sunt, qui ligni materiam, quæ per nostra pluriùm flumina in Adriaticum Venetias assidue convectatur, traducendum redimunt, quos à ratibus eâ materiâ contextis, ratiarios vocitabis, exercitatores ratiùm Ulpianus. Quantum igitur ad Hostiliani Epigrammatis intellectum pertinet, satis hæcenus explicuimus quidque Græci de urbis vestræ nomine tradiderint, intellexistis, quibusque conjecturis adducar in eam sententiam, ut si quis Romanorum urbè vestræ nomen dederit, eum fuisse putem, cujus nomen & historia eadem ipsa, quam super apro ab uno viro confecto, Suda memorat, antiquissimo sculpta monumento conspicitur. Reliquum vero esset, ut unum vobis scrupulum eximerem, qui vos addubitare tacit, utrum Bellunum & Virunum eadem esse urbs credi possit, quod tamen ut vobis testatissimum relinquam, longe mihi facilius erit, quam historiam ex Græco fonte haustam de vestræ urbis origine nuper explicuisse. Sed quoniam satis hodie locuti sumus, & sol jam inclinatus occasus proximus est, privatæque vestrum negotia incumbunt, de chorographia, situque Belluni, quæque fuisse videatur in nomine demutationis causa, & aliis quibusdam ad urbis antiquitatem & gloriam pertinentibus in crastinum dicere differemus. Sapientissimi enim viri dictum memini, summo opere cavendum, ne vel juvandi studio simus apud quempiam Importuni. Vos interim valebitis.

JOAN.